

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Rubriek: Behandelen en straffen - d. Straftoemeting

Schuyt, P.M.

Citation

Schuyt, P. M. (2017). Rubriek: Behandelen en straffen - d. Straftoemeting. *Delikt En Delinkwent*, 47(6), 457-461. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/71627>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/71627>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Behandelen en straffen

DD 2017/43

a. **Vrijheidsstraf**

1. ***Wijziging tenuitvoerlegging levenslange gevangenisstraf***

Als gevolg van internationale en nationale rechterlijke uitspraken is de toepassing en tenuitvoerlegging van de levenslange gevangenisstraf in Nederland onder druk komen te staan.

Het EHRM heeft zich in een aantal zaken, ook ten aanzien van andere landen, uitgelaten over de (on)verenigbaarheid van de levenslange gevangenisstraf met artikel 3 EVRM, dat onmenselijke behandeling en bestraffing verbiedt. Een levenslanggestrafte moet perspectief op vrijlating behouden, zo zegt het EHRM. Een levenslange gevangenisstraf zal daarom na verloop van tijd moeten worden beoordeeld, waarbij wordt gezien of zich aan de zijde van de veroordeelde zodanige veranderingen hebben voorgedaan en of vooruitgang is geboekt in zijn of haar resocialisatie, dat er met de straf geen legitieme strafdoelen meer worden gediend. Een belangrijke reden voor de staatssecretaris is het toekomstbestendig maken van de levenslange gevangenisstraf, wat betekent dat de straf ook in toekomst door de rechter moet kunnen worden opgelegd. Bij ongewijzigd beleid staat de huidige Nederlandse praktijk op gespannen voet met EHRM-jurisprudentie, zoals blijkt uit een uitspraak van de Rechtbank Noord-Nederland van 24 november 2015 (ECLI:NL:RBNNE:2015:5389).

De staatssecretaris van Veiligheid en Justitie heeft per brief van 2 juni 2016 (29279 nr. 325) en aantal beleidswijzigingen voorgesteld in de tenuitvoerlegging van de levenslange gevangenisstraf. De kern hiervan is de oprichting van een adviescollege dat na 25 jaar detentie zal toetsen of een levenslanggestrafte in aanmerking kan komen voor re-integratieactiviteiten. De staatssecretaris

kiest voor een periode van 25 jaar omdat de duur van de detentie van een levenslanggestrafte dan in ieder geval substantieel langer is dan de duur van de maximale tijdelijke gevangenisstraf van dertig jaar. Bij een veroordeling tot dertig jaar wordt de gedetineerde tenslotte – in de regel – na twintig jaar voorwaardelijk in vrijheid gesteld. Per brief van 25 oktober 2016 zijn de beleidswijzigingen nader toegelicht (29279 nr. 354). De vaste commissie van Veiligheid en Justitie heeft tweemaal schriftelijk overleg gehad met de staatssecretaris (29279 nr. 338 en 29279 nr. 366).

Het adviescollege zal de vraag beantwoorden of en zo ja op welke wijze een levenslanggestrafte in aanmerking komt voor re-integratieactiviteiten, inclusief verlof. Bij dit advies worden de belangen van nabestaanden en slachtoffers nadrukkelijk meegewogen. Het adviescollege beoordeelt per geval of en zo ja welke eventuele activiteiten passend zijn. Ter voorbereiding van de toets zal de levenslanggestrafte ter observatie tijdelijk in het Pieter Baan Centrum worden geplaatst voor diagnostiek en een risicoanalyse.

De periodieke toets zal voorafgaan aan de huidige gratieprocedure. Het succesvol deelnemen aan re-integratieactiviteiten geeft een onderbouwing voor de beslissing op het gratieverzoek. Inhoudelijk zal de gratieprocedure niet veranderen. Aldus kan worden gezegd dat de periodieke toets een aanvulling is op de gratieprocedure.

Het adviescollege zal bestaan uit een gezaghebbende voorzitter en vier leden, van wie twee met een juridische en twee met een gedragsdeskundige achtergrond: één psycholoog en één psychiater. Het besluit tot instelling van een Adviescollege levenslanggestrafte is eind 2016 gepubliceerd (*Stcrt.* 2016, 65365). Het college is momenteel in oprichting, de werving van de leden is gestart. Mevrouw mr. H.W. Samson-Geerlings is inmiddels per 1 april 2017 benoemd tot

voorzitter van het adviescollege. Naar verwachting zal het college medio mei 2017 voltallig zijn en van start kunnen gaan.

Onder druk van de Tweede Kamer heeft de staatssecretaris toegezegd dat gelijktijdig met de beleidswijzigingen een wetswijziging in gang wordt gezet. De beleidsregels zullen als uitgangspunt dienen voor het wetsvoorstel. Naar verwachting wordt het wetsvoorstel nog dit jaar bij de Tweede Kamer ingediend.

Parlementaire stukken:

- *Kamerstukken II 2015/16, 29276, 325*
- *Kamerstukken II 2015/16, 29276, 338*
- *Kamerstukken II 2016/17, 29279, 354*
- *Kamerstukken II 2016/17, 29279, 366*
- *Kamerstukken II 2016/17, Handelingen, 109*
- *Stcrt. 2016, 65365*

2. **Optimale beveiliging van justitiabelen bij penitentiair verblijf en vervoer**

Verkenkend onderzoek naar mogelijke discrepanties, differentiaties, oplossingen en kosten.

(B.O. Vogelenzang, B.J. de Jong, J.E. Sondorp, Den Haag/Woerden: WODC/VanMontfoort 2016)

Aanleiding voor dit onderzoek was de vraag of justitiabelen in de inrichting en tijdens het vervoer op een optimaal niveau beveiligd worden. Uitgangspunt voor DJI is dat er sprake moet zijn van 'een evenwicht tussen maatschappelijke belangen (zoals het verkleinen van het ontvluchttingsrisico, het verlagen van de recidivekansen, aandacht voor belangen van slachtoffers of nabestaanden), de belangen van de justitiabelen (verlof-, arbeids- en scholingsmogelijkheden) en kosten'.

De onderzoekers hebben als uitgangspunt een drietal hoofdvragen gesteld welke zijn beantwoord op basis van de resultaten van verkenning van wetenschappelijke literatuur, een verkenning van buitenlandse er-

varingen, en een analyse van de huidige Nederlandse situatie.

De onderzoekers onderkennen dat het onderzoek een aantal beperkingen kent die een risico kunnen vormen voor de kwaliteit van de resultaten en conclusies.

'Vraag 1: In hoeverre kan ondersteuning gevonden worden voor de stelling dat een aanpassing van de huidige wijze van differentiëren, door justitiabelen direct bij of vlak na aanvang van de vrijheidsstraf, op basis van screening van de justitiabele en zijn voorgeschiedenis, toe te wijzen aan een instelling of afdeling met een passend (en dus mogelijk lager) beveiligingsniveau zal leiden tot recidivevermindering, minder ontvluchtelingen, minder geweldsincidenten en kostenbesparing?'

Op basis van het besproken onderzoek concluderen de onderzoekers:

- a. dat een optimaal beveiligingsniveau primair gericht moet zijn op resocialisatie van de justitiabele, tenzij acute veiligheidsbelangen van slachtoffers voor moeten gaan;
- b. dat een zo laag als mogelijk beveiligingsniveau waarschijnlijk zal bijdragen aan vermindering van de recidivekans en dat dit (waarschijnlijk) niet tot meer ernstig geweld en ontvluchtelingen leidt.

Daarbij is van belang dat de gedetineerde binnen ieder beveiligingsniveau de mogelijkheid krijgt contact te onderhouden met zijn sociale netwerk; hij activiteiten kan verrichten die gericht zijn op terugkeer in de samenleving, gedacht moet worden aan scholing en werk, maar ook aan training en behandeling.

Ten aanzien van geweld in detentie concluderen de onderzoekers dat het niet zinvol lijkt gewelddadig gedrag voorafgaand aan detentie als voorspeller voor geweld binnen detentie te gebruiken. Daardoor ontstaat het risico dat te veel gedetineerden in een te hoog beveiligingsniveau worden

geplaatst, wat ongunstig is voor de resocialisatie en de kans op recidive.

Ook concluderen de onderzoekers dat lichte geweldsincidenten in de inrichting niet zonder meer zouden moeten leiden tot plaatsing in een inrichting met een hoger beveiligingsniveau. Die lichte geweldsincidenten komen binnen ieder beveiligingsniveau voor.

‘Vraag 2: In hoeverre kan ondersteuning gevonden worden voor de stelling dat er regelmatig sprake is van een discrepantie tussen de beveiligingsniveaus bij huisvesting en de beveiligingsniveaus bij vervoer? Indien er sprake is van discrepantie: welke mogelijkheden zijn er om het beveiligingsniveau bij huisvesting en bij vervoer beter op elkaar af te stemmen?’

De eerste conclusie is dat vaststelling van een discrepantie door het beveiligingsniveau bij huisvesting sec te vergelijken met het beveiligingsniveau bij vervoer *niet mogelijk is*.

‘Vraag 3. Indien sprake is van mogelijkheden voor optimalisatie van het beveiligingsniveau van justitiabelen: wat is een indicatie van de financiële gevolgen die met een eventuele aanpassing gepaard kunnen gaan?’

De vraag of een verandering van vervoer van justitiabelen een kostenbesparing oplevert is niet eenduidig te beantwoorden. Op het verblijf van justitiabelen is het mogelijk om kostenbesparingen te realiseren, omdat als meer justitiabelen op een lager beveiligingsniveau kunnen starten, er waarschijnlijk minder op ernstige geweldsincidenten op hogere beveiligingsniveaus hoeft te worden ingegrepen, en de maatschappelijke kosten van recidive zullen dalen. Dat is evenwel geen vaststaand gegeven.

Omdat het plusprogramma in uitvoering duurder is dan het basisprogramma en de goedkopere (zeer) beperkt beveiligde in-

richtingen waarschijnlijk zullen verdwijnen. Mogelijk kunnen besparingen worden gerealiseerd door de justitiabelen meer autonomie en verantwoordelijkheid te geven binnen de inrichting. Als zij daarbij taken overnemen van het personeel, kan het personeel zich meer richten op de relatie met justitiabelen.

Ten aanzien van vervoer concluderen de onderzoekers dat meer differentiatie kan leiden tot een verhoging van de kosten. Momenteel kan DV&O namelijk efficiënt en goedkoop werken door het grootste deel van het vervoer op basis van reguliere beveiliging uit te voeren. Besparing op de kosten zou kunnen worden gerealiseerd als de inrichting het vervoer zelf uitvoert of als daarvoor geschikte justitiabelen die nu met DV&O worden vervoerd, zelfstandig naar een afspraak gaan.

Arno van Bergen, Eric Maes en Ingrid Lispet

b. Rechtspraak rechtspositie van gedetineerden (De in deze rubriek genoemde uitspraken van de BC zijn te vinden op de website: www.rsj.nl)

1. Interne rechtspositie

Niet-rokers dienen beschermd te worden tegen tabaksrook

Klager heeft zich reeds meermalen gericht tot het personeel met het verzoek maatregelen te treffen tegen de rookoverlast, hetgeen niet heeft geleid tot enige beslissing. De BC merkt dit aan als een verzuim c.q. een weigering om een beslissing te nemen in de zin van artikel 60, tweede lid, Pbw, waardoor klager terecht is ontvangen in het beklag. Van belang ter inhoudelijke beoordeling van het beklag is onder meer artikel 10, eerste lid, Tabaks- en rookwarenwet op grond waarvan een rookverbod dient te worden ingesteld, aangeduid en gehandhaafd in justitiële inrichtingen. Uit de bijbehorende memorie van toelichting

volgt dat een van de doelstellingen van de wet de bescherming van de niet-roker tegen tabaksrook is. Artikel 6.2, eerste lid, Besluit uitvoering Tabakswet regelt de beperkingen die op het rookverbod kunnen worden aangebracht. Onder a. van dit artikel is vermeld dat de verplichting niet geldt in ruimten waar geen inbreuk mag worden gemaakt op de persoonlijke levenssfeer. De nota van toelichting bij het Besluit uitvoering rookvrije werkplek, horeca en andere ruimten merkt voorts een verblijfsruimte van een justitiële inrichting als privé aan. In het onderhavige geval is door klager gesteld en door de directeur niet betwist dat klager als niet-roker veel last heeft van rook, met name tijdens de recreatie omdat dan de deuren van de verblijfsruimten geopend zijn. Naar het oordeel van de BC is dit in strijd met de doelstelling volgend uit de Tabaks- en rookwarenwet dat niet-rokers beschermd dienen te worden tegen tabaksrook. Weliswaar kan de directeur gelet op de aangehaalde regelgeving

“gedetineerden niet verbieden om in de eigen cel c.q. verblijfsruimte te roken en is inherent aan recreatie dat tijdens de recreatie uren de deuren van de verblijfsruimten openstaan, maar naar het oordeel van de BC kan van de directeur wel worden verwacht dat hij daadwerkelijk naar een oplossing zoekt om de belangen van niet-rokers te beschermen”.

In het onderhavige geval is niet gebleken van enige inspanning van de directeur om tot een oplossing van het probleem te komen. Gelet bovendien op een eerdere uitspraak van de BC (RSJ 9 december 2014, 14/2680/GA), waarin is bepaald dat de directeur een zodanige verantwoordelijkheid heeft om de naleving van het in de inrichting geldende rookverbod te handhaven, dat een gedetineerde geen hinder mag ondervinden van ruimten in de inrichting waar wel gerookt mag worden, verklaart de BC het beroep van de directeur ongegrond. In plaats van het toekennen van een tegemoetkoming draagt de BC de directeur op binnen twee weken na

ontvangst van deze uitspraak ter zake maatregelen te treffen. (BC 22 december 2016, 16/3548/GA)

Uiting van goede bejegening dat directeur rekening houdt met individuele belangen van iemand die zich in detentie in een kwetsbare positie bevindt

Klaagster bevindt zich in detentie in een kwetsbare positie vanwege haar transsexualiteit. Omdat de medegedetineerden daar kennis van dragen en klaagster zich daardoor tijdens het douchen ongemakkelijk heeft gevoeld, heeft klaagster te kennen gegeven apart te willen douchen. De BC is van oordeel dat als uiting van goede bejegening de directeur rekening houdt met de individuele belangen van de gedetineerde, waarbij wordt gestreefd naar maatwerk. Nu de wens van klaagster de BC niet onredelijk voorkomt en het in de praktijk bovendien niet onmogelijk is gebleken apart te douchen, is de BC van oordeel dat de beslissing van de directeur om klaagster niet toe te staan separaat te douchen als onredelijk en onbillijk moet worden aangemerkt. Volgt gegrondverklaring van het beroep met toekenning van een tegemoetkoming aan klager ten bedrage van € 50,-. (BC 16 januari 2017, 16/2399/GA)

Bagagedoos met persoonlijke spullen mag mee bij een strafoverplaatsing

Het beklag betreft de omstandigheid dat klager bij zijn strafoverplaatsing geen doos met persoonlijke spullen mocht meenemen. Bij een reguliere overplaatsing wordt de gedetineerde in staat gesteld persoonlijk een doos samen te stellen die hij kan meenemen naar de nieuwe inrichting. Niet valt volgens de BC in te zien waarom niet ook in het kader van een strafoverplaatsing de gedetineerde in de gelegenheid gesteld zou kunnen worden om persoonlijk een dergelijke doos samen te stellen. Dit is alleen anders indien de directeur uitdrukkelijk heeft gesteld dat sprake was van een beheersrisico. Dit is in dit geval gesteld noch

gebleken, waardoor de beslissing van de directeur onredelijk is. Gegrondverklaring van het beklag met toekenning van een tegemoetkoming aan klager ten bedrage van € 10. (BC 30 december 2016, 16/2136/GA)

Opgelegde sancties binnen de grenzen van de wet

Ingevolge artikel 24, eerste lid, Pbw kan de directeur een gedetineerde een ordemaatregel van plaatsing in afzondering opleggen voor ten hoogste twee weken. Uit de aard van ordemaatregel vloeit voort dat deze sanctie binnen de grenzen van de wet zolang duurt als deze noodzakelijk is. Naar het oordeel van de BC impliceert dit, 'dat met een vooraf gegeven duur van de ordemaatregel niet is gezegd, dat deze ook zolang zal (moeten) voortduren'.

Bovendien strekte de aan klager opgelegde ordemaatregel ertoe hem af te zonderen in afwachting van zijn herselectie voor een andere inrichting, waardoor de noodzakelijke duur op voorhand niet is aan te geven. Gelet hierop verklaart de BC het beroep van de directeur gegrond aangezien de beslissing van de beklagcommissie voor wat betreft de duur van de opgelegde ordemaatregel niet in stand kan blijven, nu deze geen steun vindt in het recht. (BC 28 december 2016, 16/2400/GA)

In een andere zaak waar de klacht de opgelegde sanctie betrof, was klagers tv gedurende acht dagen in bewaring gehouden door de directeur om klager bij te brengen dat het verwisselen van een tv niet was toegestaan. De BC stelt in beroep vast dat de Pbw een dergelijke 'pedagogische maatregel' niet kent. Nu bovendien is gebleken dat klager gedurende die acht dagen de huur van de tv moest doorbetalen, heeft de door de directeur genomen beslissing het karakter van een straf, terwijl de directeur juist had aangegeven er voor te hebben gekozen om aan klager geen disciplinaire straf op te leggen. Naar het oordeel van de BC is er geen sprake van een inbeslagname als in de Pbw voorzien en met inachtneming van de daarvoor geldende regels. Volgt ongegrondverklaring

van het beroep van de directeur. (BC 22 december 2016, 16/3346/GA)

Intrekking beklag dient schriftelijk te geschieden

Nadat klager een klacht had ingediend, heeft de maandcommissaris gerapporteerd dat klager nadien tegen haar heeft gezegd dat hij zijn beklag niet zou doorzetten. De beklagcommissie houdt daaraan vast en beschouwt de klacht als ingetrokken, ondanks berichtgeving van klagers raadsman dat klager zijn klacht uitdrukkelijk wenst voort te zetten. De BC acht klager ontvankelijk in zijn beroep, nu de beslissing de klacht als ingetrokken te beschouwen gelijk moet worden gesteld met een uitspraak van de beklagcommissie waartegen op grond van artikel 69, eerste lid, Pbw beroep openstaat. Bij de inhoudelijke beoordeling komt naar voren dat hoewel intrekking van een klacht mogelijk is, de wettelijke regels geen voorschriften bevatten voor de wijze waarop dat intrekken dient te geschieden. De BC is evenwel van oordeel dat uit het oogpunt van een goede procesorde is vereist dat klager bewust afstand van de verdere behandeling van het beklag doet. Om misverstanden te voorkomen, dient de intrekking derhalve schriftelijk te geschieden. Nu in dit geval is uitgegaan van een mondelinge mededeling van klager, die op een later moment namens klager is betwist, is naar het oordeel van de BC geen sprake van een rechtsgeldige intrekking van de klacht. Volgt gegrondverklaring van het beroep met terugwijzing naar de beklagcommissie teneinde te oordelen over het beklag. (BC 13 december 2016, 16/2708/GA)

Zorgvuldig afgewogen beslissing vereist inzake verlenging cameratoezicht

Op grond van artikel 34a, eerste lid onder c en d, Pbw is cameratoezicht mogelijk bij een gedetineerde die in een individueel regime of een extra beveiligde inrichting is geplaatst, indien dit ter bescherming van zijn geestelijke of lichamelijke toestand

noodzakelijk is of als bij schade aan zijn gezondheid grote maatschappelijke onrust zou kunnen ontstaan. Op grond van het derde artikellid kan dit cameratoezicht ten hoogste twee weken duren, zij het dat de directeur het telkens voor ten hoogste twee weken kan verlengen, indien hij tot het oordeel is gekomen dat de noodzaak daartoe nog bestaat. Dit vergt een zorgvuldig afgewogen beslissing. Ten aanzien van klager, die volgens de directeur emotioneel instabiel is, een gebrekkig ziektebesef heeft en zich in een zeer belastende situatie bevindt, is het cameratoezicht meermalen bij afzonderlijke beslissing verlengd vanwege suicidegevaar. Klager zelf betwist dit en geeft aan geen suïcidale gedachten te hebben. Ook uit zijn behandelplan komt geen constant dreigend gevaar van suicide naar voren. De BC stelt allereerst vast dat de motivering die ten grondslag ligt aan de verlengingsbeslissing van 1 augustus 2016 een niet inhoudelijke standaardmotivering is en dat geen blijk is gegeven van een zorgvuldige beoordeling van de noodzaak tot verlenging van het cameratoezicht. De daaropvolgende vier verlengingsbeslissingen zijn naar het oordeel van de BC weliswaar uitvoeriger en inhoudelijker gemotiveerd, maar er is nagenoeg geen verschil tussen de motivering die ten grondslag ligt aan de verlengingsbeslissing van 16 augustus 2016 en de motivering die ten grondslag ligt aan de drie daaropvolgende verlengingsbeslissingen. Nu dezelfde – weliswaar verbeterde – motivering driemaal wordt herhaald, zonder specifiek in te gaan op concrete gebeurtenissen in de voorgaande twee weken die tot verlenging van het cameratoezicht zouden nopen, meent de BC dat deze drie bestreden verlengingsbeslissingen onvoldoende zijn gemotiveerd. De BC overweegt daartoe in principiële overwegingen dat bij beslissingen tot verlenging van het cameratoezicht niet steeds zonder meer kan worden volstaan met een enkele herhaling van de motivering en dat de noodzaak tot verlenging van het cameratoezicht telkens met actuele feiten en omstandigheden

dient te worden onderbouwd. Langdurige toepassing van cameratoezicht vormt een ingrijpende inbreuk op de privacy en naar mate het toezicht en daarmee de inbreuk op de privacy van een gedetineerde langer voortduurt, zal tot een zorgvuldiger, goed gedocumenteerde belangenafweging gekomen moeten worden. Van dit alles was naar het oordeel van de BC in het onderhavige geval bij de drie bestreden verlengingsbeslissingen geen sprake. Reden waarom het beroep gegrond wordt verklaard voor zover het ziet op de verlengingsbeslissingen van 1 augustus, 29 augustus, 12 september en 27 september 2016. De BC acht voorts termen aanwezig voor het toekennen van een tegemoetkoming aan klager en stelt deze vast op € 20,- per week waarin de maatregel van cameratoezicht zonder deugdelijke motivering voortduurt. (BC 7 maart 2017, 16/3707/GA)

Ook in een andere zaak waarin het cameratoezicht meermalen was verlengd en reeds lange tijd duurde, acht de BC de bestreden beslissingen onvoldoende gemotiveerd. De BC stelt ter zake vast dat in de bestreden beslissingen telkenmale is herhaald dat klager labiel en onvoorspelbaar is, waarbij niet inzichtelijk wordt gemaakt op grond van welke recente feiten en omstandigheden kan worden geconcludeerd dat het suicidegevaar, waarvan de directeur ter zitting heeft aangegeven dat dat de grondslag vormt van de bestreden beslissingen, actueel is. Volgt gegrondverklaring en toekenning van een tegemoetkoming aan klager ten bedrage van € 170. (BC 16 februari 2017, 16/2838/GA)

S. Struijk

2. **Plaatsing en overplaatsing**

Afwijzing verzoek om overplaatsing van een levenslang gestrafte

Klager is een levenslang gestrafte gedetineerde die in de locatie Norgerhaven te Veenhuizen verbleef. Als gevolg van de sluiting van de locatie Norgerhaven voor Nederlandse gedetineerden ten behoeve

van de komst van Noorse gedetineerden, is klager overgeplaatst naar de locatie Zuyder Bos te Heerhugowaard. Na een verblijf van bijna een jaar heeft klager verzocht om overplaatsing naar de locatie Esserheem te Veenhuizen. De redenen voor zijn verzoek om overplaatsing zijn – kort gezegd – dat hij enerzijds ontevreden is over de afdeling voor levenslang gestraften in de locatie Zuyder Bos en hij anderzijds graag naar het noorden van het land wenst te worden overgeplaatst. Klager wil naar de locatie Esserheem worden overgeplaatst, omdat dat de enige inrichting is waar hij een goed gevoel bij heeft. De BC acht de afwijzende beslissing van de selectiefunctaris niet onredelijk of onbillijk. Van belang bij de beoordeling is dat klager in zijn beroep betreffende zijn algemene klacht over het regime/de omstandigheden op afdeling E0 van de locatie Zuyder Bos niet-ontvankelijk is verklaard (RSJ 23 november 2016, 16/2582/GA). De BC heeft verder in aanmerking genomen:

“dat de locatie Esserheem onder meer is bestemd als inrichting voor stelselmatige daders en als z.b.b.i. Nog afgezien van de omstandigheid dat de locatie Esserheem hierdoor wat het beveiligingsniveau betreft in beginsel niet voor de plaatsing van levenslang gestraften geschikt is, acht de beroepscommissie de omstandigheid dat klager hierdoor zal worden geconfronteerd met gedetineerden die regelmatig de inrichting verlaten, niet wenselijk. Voorts valt niet in te zien op welke wijze klager baat zal hebben bij overplaatsing naar de locatie Esserheem, nu deze locatie niet over een speciale afdeling voor levenslang gestraften beschikt. Hoewel klager ontevreden is over de afdeling voor levenslang gestraften in de locatie Zuyder Bos, heeft de beroepscommissie vastgesteld dat de intentie bestaat de afdeling te verbeteren. Gelet op het voorgaande is niet gebleken dat plaatsing in de locatie Esserheem voor klager enige verbetering zal opleveren en is evenmin gebleken van een noodzaak tot plaatsing van klager in de locatie Esserheem.”

Het beroep is ongegrond verklaard (RSJ 23 november 2016, 16/298/GB, *jurisprudentiebulletin 2016/8, p. 19*)

Plaatsing van een strafrechtelijk gedetineerde vreemdeling met een ISD-maatregel

Klager is tot een ISD-maatregel veroordeeld. Hij verbleef in het kader van de extramurale fase van de ISD in de GGZ-kliniek “De Woenselse Poort” te Eindhoven. Op 9 januari 2017 is hij geplaatst in het PPC van het FPC Veldzicht en vandaar uit is hij geplaatst op de ISD-afdeling van de locatie Esserheem te Veenhuizen. Na een kort verblijf aldaar is hij andermaal geplaatst in het PPC van het FPC Veldzicht. Voor wat betreft de ontvankelijkheid van het beroep overweegt de BC als volgt. Het beroep is gericht tegen de beslissing op bezwaar van 10 januari 2017 in welke beslissing het bezwaar tegen de selectiebeslissing van 1 september 2016, waarin is beslist tot plaatsing van klager in het PPC van het FPC Veldzicht, ongegrond is verklaard. Klager is daar op 9 januari 2017 daadwerkelijk geplaatst. Hij is vervolgens, naar aanleiding van een nieuwe selectiebeslissing van 30 januari 2017, op 2 februari 2017 geplaatst op de ISD-afdeling van de locatie Esserheem. Nu klager niet meer in het PPC verbleef, zou dit er in beginsel, overeenkomstig de vaste rechtspraak van de BC, toe moeten leiden dat klager niet wordt ontvangen in zijn beroep. Dat is in dit geval anders omdat klager inmiddels, na een zeer kort verblijf in de locatie Esserheem, andermaal is geselecteerd voor plaatsing in het PPC van het FPC Veldzicht, welke plaatsing op 10 februari 2017 is geëffectueerd. Gelet daarop ziet de BC aanleiding om klagers beroep alsnog inhoudelijk te beoordelen. Namens klager is aangevoerd dat hij niet behoort tot de categorie strafrechtelijke vreemdelingen, omdat hem een ISD-maatregel is opgelegd. Deze rechterlijke beslissing moet uitgevoerd worden en daarbij hoort behandeling. Klager die psychisch ziek is, heeft een groot belang bij behandeling omdat daarmee een verblijf in Nederland tot de mogelijkhe-

den behoort zolang de IND niet heeft beslist op zijn bezwaar tegen het intrekken van klagers verblijfsvergunning. Daarna staat nog de mogelijkheid van beroep open. De selectiefunctionaris heeft klagers persoonlijke belangen onvoldoende meegewogen. De BC stelt vast dat klagers verblijfsvergunning tijdens de ISD-maatregel is ingetrokken. Dit betekent dat klager geen rechtmatig verblijf in Nederland meer heeft. In dat geval is artikel 20b van de Regeling selectie, plaatsing en overplaatsing van gedetineerden (hierna: de Regeling) van toepassing. Dat artikel luidt:

“Artikel 20b Inrichtingen voor strafrechtelijk gedetineerde vreemdelingen

1. In de inrichtingen voor strafrechtelijk gedetineerde vreemdelingen worden vreemdelingen geplaatst die geen rechtmatig verblijf hebben in Nederland in de zin van artikel 8 van de Vreemdelingenwet 2000 en ten aanzien van wie voorlopige hechtenis ingevolge een bevel gevangenneming of gevangenhouding, een vrijheidsstraf of een maatregel tot plaatsing in een inrichting voor stelselmatige daders ten uitvoer wordt gelegd.
2. (...)
3. (...).”

In de toelichting op dat artikel (*Stcrt.* 13 april 2011, 6418) staat – voor zover hier van belang – het volgende vermeld:

“Voor deze doelgroep wordt de maatregel in zijn geheel intramuraal uitgevoerd. De reden voor de geheel intramurale uitvoering is dat de maatregel voor deze vreemdelingen in beginsel niet ziet op re-integratie in de Nederlandse samenleving. De beoogde wijziging van artikel 20b ziet op vreemdelingen van wie vaststaat dat zij na de tenuitvoerlegging van de vrijheidsstraf geen rechtmatig verblijf in Nederland (meer) hebben en Nederland zullen moeten verlaten. Het gaat daarbij om vreemdelingen zonder rechtmatig verblijf in Nederland in de zin van artikel 8 van de Vreemdelingenwet 2000.

Het spreekt vanzelf dat de inrichting, waar de ISD-maatregel voor vreemdelingen zonder rechtmatig verblijf in de zin van artikel 8 Vreemdelingenwet 2000 ten uitvoer wordt gelegd, als inrichting voor stelselmatige daders als bedoeld in artikel 9, eerste lid, Pbw is aangewezen. (...).”

Het PPC van het FPC Veldzicht is bedoeld voor de opname van strafrechtelijk gedetineerde vreemdelingen.

Nu klager op grond van het bepaalde in artikel 20b van de Regeling niet (langer) in aanmerking komt voor plaatsing in de extramurale fase van de ISD-maatregel en voor hem een indicatie was (en weer is) afgegeven voor plaatsing in een PPC, acht de BC de bestreden beslissingen van de selectiefunctionaris om klager te plaatsen in het PPC van het FPC Veldzicht, bij afweging van alle in aanmerking komende belangen, niet in strijd met de wet noch onredelijk of onbillijk. Het beroep is ongegrond verklaard (RSJ 27 februari 2017, 17/114/GB, *jurisprudentiebulletin 2017/2*, p. 23)

S. Jousma

3. **Andere rechtspraak**

Het aantal beslissingen dat bij “andere rechtspraak” kan worden opgenomen is gering. Het aantal kort gedingen over detentie-kwesties vertoont al jaren een dalende tendens door de duidelijke positie die de RSJ bij deze zaken heeft (vgl. als recent voorbeeld: Rb. Den Haag 24 februari 2017, ECLI:NLRBDHA:2017:1832 en Rb. Den Haag 12 april 2017, ECLI:NL:RBDHA:2017:3803). Een terrein waar het kort geding welaan de orde is, is bij kwesties rond de levenslange gevangenisstraf. Bij de beoordelingen die daar plaatsvinden is er geen ruimte voor de detentie-rechter. Een voorbeeld van een dergelijk kort geding is Rb. Den Haag 14 april 2017, ECLI:NL:RBDHA:2017:3801. Voor de inning van gelden door het CJIB is het arrest Hof Den Haag 14 februari 2017, ECLI:NL:GHDHA:2017:243, waarin wordt bepaald dat het hof de door deze organi-

satie omschreven uitgangspunten niet onrechtmatig oordeelt.

Waar de nationale “andere rechtspraak” daalt stijgt de EHRM-rechtspraak op dit terrein. In *Kalda tegen Estland (Sancties 2016/40)* werden lijnen uitgezet voor de vrijheid van de gedetineerde om via het internet informatie te vergaren. In EHRM 17 januari 2017, *Jankoskiv tegen Litouwen*, ECLI:CE:ECHR:2017:0117JUD002157508, EHRC 2017/70, m.nt. B. van der Sloot, wordt een nadere uitwerking gegeven (artikel 10 EVRM).

De beslissingen EHRM 17 januari 2017, *Gengoux tegen België*, ECLI:CE:ECHR:2017:0117JUD007651211, EHRC 2017/72 over medische zorg tijdens detentie (artikel 3 EVRM) en EHRM 24 januari 2017, *Khamtokhu en Aksenchik tegen Rusland*, ECLI:CE:ECHR:2017:0124JUD006036708, Grote Kamer, EHRC 2017, 76, m.nt. J.H. Gerards over de vraag naar discriminatie bij oplegging van levenslange gevangenisstraf, zijn interessant maar voor de Nederlandse praktijk niet echt van belang.

J.P. Balkema

c. Forensische Psychiatrie en Psychologie

1. Signalering

Eind 2016 verscheen onder redactie van R. Didden, P. Troost, X. Moonen & W. Groen het *Handboek Psychiatrie en lichte verstandelijke beperking* (Utrecht, Tijdstroom, 550 p.). Met het allengs complexer worden van de samenleving, die bij de deelnemers hoge eisen stelt aan de cognitieve en adaptieve vaardigheden, zien we de afgelopen decennia een lichte toename van het aantal mensen met een licht verstandelijke handicap. Deze mensen hebben een verhoogde kans op enig moment in hun leven een psychische stoornis te ontwikkelen en zijn oververtegenwoordigd in de forensische psychiatrie, het gevangeniswezen, de verslavingszorg, de reclassering en de maatschappelijke opvang. Kortom een kwetsbare groep wanneer zij met de

strafrechtspleging en/of de geestelijke gezondheidszorg te maken krijgen. In de afgelopen decennia is ook de kennis over diagnostiek, begeleiding en behandeling van psychische stoornissen bij mensen met een licht verstandelijke beperking sterk toegenomen. Die verspreid beschikbare kennis uit de genetica, cognitie- en neuropsychologie, systeembenaderingen bij gezins- en residentiële behandelingen, farmacotherapie, orthopedagogiek is bijeengebracht in toegankelijk Nederlandstalig boek. Terwijl andere hoofdstukken ook relevant zijn voor het forensisch werk, is ongeveer een kwart van het boek min of meer expliciet gewijd aan forensisch psychiatrische thema's:

Hoofdstuk 5 Forensische zorg, p. 53-63.

Hoofdstuk 7 Gedragsstoornissen en agressief gedrag, p. 81-98.

Hoofdstuk 12 Middelengebruik en verslaving, p. 157-170.

Hoofdstuk 14 Seksueel delinquenten, p. 185-198.

Hoofdstuk 15 Persoonlijkheidsstoornissen, p. 199-214.

Hoofdstuk 26 Risicotaxatie en risicomanagement, p. 351-364.

Hoofdstuk 29 Omgevingsgerichte behandelingen, p. 435 e.v.

Hoofdstuk 31 Juridische aspecten van behandeling, p. 495-504.

2. Longstay

Eind 2016 vond een symposium plaats in Utrecht met de titel: 'Longstay: advisering en vervolg'. Naar aanleiding van de interne evaluatie van de LAP (Landelijke Adviescommissie Plaatsing Longstay) van oktober 2013 is destijds aangegeven dat het uitgangspunt van zelfreflectie en lerend vermogen aanbeveling verdient dat de LAP periodiek de adviezen evalueert om te zien of zich bij de uitvoering knelpunten voordoen. Het is zaak te voorkomen dat procedures niet goed op elkaar aansluiten en er impasses ontstaan in de individuele trajecten. Afgesproken is dat de termen longstay en longstay-status niet meer gebruikt worden en worden vervangen door de LFPZ (Langdurig

Forensisch Psychiatrische Zorg). Deze zorg betreft enkel ter beschikking gestelden met bevel tot verpleging. Van de patiënten met een LFPZ-status verblijven er 88 op de locatie Zeeland, 6 op de locatie Vught (gehuurd van de PI Vught) en 8 op de locatie Nijmegen (Kempehuis), alles onder verantwoordelijkheid van de Pompestichting.

Het symposium omvatte de volgende onderdelen: a) Enkele cijfers van de LAP over de periode 1 februari 2011 tot 1 juli 2016; b) Cijfers over ter beschikking gestelden met bevel tot verpleging zonder LFPZ-status, bij wie de verblijfsduur meer dan 15 jaar bedraagt; c) Presentaties over de LFPZ van de Pompestichting, over De Voorde in Amersfoort en over het Kempehuis in Nijmegen.

In de genoemde periode ontving de LAP 54 nieuwe LFPZ-aanvragen waarvan over 29 ter beschikking gestelden negatief werd geadviseerd en over 25 positief. Het LAP-advies bij periodieke en tussentijdse herbeoordelingen luidde: 224 (74%) voortzetten van de LFPZ-status, en 78 (26%) opheffen. In de onderzoeksperiode zijn 95 patiënten uitgestroomd. Verlofmachtiging in de LFPZ: Geen verlof: 66, begeleid verlof 39. Er vonden 16 voorwaardelijke beëindigingen plaats. Bij een indeling in diagnostische categorieën binnen de LFPZ-populatie scoorden schizofrenie en autismespectrumstoornissen (ASS) het hoogst, naast middelengebruik en cluster B persoonlijkheidsstoornissen. Patiënten met een hoge PCL-r score en patiënten met zedendelicten tegen volwassenen stromen relatief vaker uit. Voorlopige conclusies: Forse uitstroom en afhouden instroom. Voor een groot deel van de populatie is de LFPZ geen eindstation. Er is een relatief hoge sterfte in de doelgroep. De geringe uitstroom is relatief sterk gerelateerd aan as-I stoornissen, vooral schizofrenie en ASS (dit in tegenstelling tot de verwachtingen bij de start). De afwijzingen zijn veelal overeenkomstig de bevindingen van de externe multidisciplinaire rapporteurs. Er bestaan problemen in de voortgang van de procedure bij aanhoudingen en lastige uitplaatsingen.

Enkele kenmerken van lang verblijvenden (meer dan vijftien jaar, aantal 97) zijn de volgende: Zij zijn jonger dan de reguliere ter beschikking gestelden en 'uitstromers'. Vier van de tien heeft een verstandelijke beperking. Wisselvallige tbs-carrière (28% heeft meer dan vijf klinieken doorlopen; van 40% zijn eerdere verlofmarges ingetrokken; en 46% van hen heeft een periode in de longstay verbleven). Informatie van de behandelaars van deze groep: Er is nog behandelperspectief (77%); de longstay is ongeschikt in verband met te hoge beveiliging en een te beperkt verlofkader (41%); de patiënt zal binnen twee jaar uitstromen (50%); verwacht wordt dat (alsnog) longstay aangevraagd gaat worden (17%); er is geen adequate vervolgvoorziening beschikbaar (23%); en allen hebben blijvende zorg nodig.

3. *Slaap en slaapstoornissen*

Eind maart 2017 promoveerde de psychiater J. Kamphuis aan de Rijksuniversiteit Groningen op het proefschrift *The relation between sleep and violent aggression*. Veel mensen hebben de ervaring dat ze na een te korte nachtrust sneller geïrriteerd zijn en reageren met een korter lontje. Voor de meeste mensen is dit nog wel in sociaal acceptabele banen te leiden – ze houden zich in en reageren slechts wat kortaf. Echter, voor mensen die hoe dan ook al problemen hebben zichzelf onder controle te houden, kan het een factor zijn die maakt dat ze deze controle verliezen en tot gewelddadig gedrag overgaan. Slechte slaap komt in het algemeen veel voor, maar bij psychiatrische patiënten zien we nog veel hogere percentages dan in de algemene bevolking. Het is een groep die zich veelal kenmerkt door agressieregulatie problemen. Als mensen met een dergelijk profiel slecht slapen, zou dit wel eens de druppel kunnen vormen die de emmer doet overlopen. In de forensische psychiatrische praktijk kunnen de meeste behandelaars één of meerdere voorbeelden noemen van patiënten bij wie dit inderdaad het geval was. Slechte slaap is dan een risicofactor voor gewelddadig gedrag. Tegelij-

kertijd is voorstelbaar dat agressie overdag bijdraagt aan een slechte nachtelijke slaapkwaliteit, bijvoorbeeld door wakker liggen en piekeren. Het verband tussen slechte slaap en gewelddadig gedrag is het centrale onderwerp van dit proefschrift. Twee vragen zijn onderzocht: 1) In hoeverre spelen slaapproblemen een rol bij de agressieproblematiek in kwetsbare groepen, namelijk forensische psychiatrische patiënten?; 2) Wat is de richting van het verband tussen slaap en gewelddadige agressie? Is het vooral slechte slaap die een risico vormt voor agressief gedrag overdag? Of zorgen agressieve en gewelddadige interacties voor slaapproblemen?

Met haar onderzoek levert de auteur een goed toegankelijke bijdrage aan het werkveld van de forensische psychiatrie voor diagnostiek, rapportage pro Justitia en behandeling. Zij voerde een combinatie uit van kwalitatieve en kwantitatieve methoden in haar onderzoek en stelde de in de forensische ggz zo fundamentele kwestie van de slaap(tekort) en agressie bloot aan een grondig onderzoek. Als eerste stap in het beantwoorden van bovenstaande vragen heeft de auteur de wetenschappelijke literatuur over het verband tussen slaap en agressie in kaart gebracht en daarvan in hoofdstuk 2 verslag gedaan.

Boosheid, hostiliteit en agressie zijn begrippen die veel overlap vertonen. Boosheid heeft betrekking op gevoelens en emoties, de term vertegenwoordigt de affectieve component van agressief gedrag. Hostiliteit is de negatieve evaluatie van of de negatieve attitude jegens personen of voorwerpen. Het begrip agressie houdt elke vorm van schade-toebrengend gedrag in (Ramirez & Androu, 2009). Een sociaal-cognitief type, met nadruk op een 'instrumental-premeditated-proactive-cold blooded-controlled-calculated-offensive-predatory' *orientation*, wordt geassocieerd met een 'positieve' waardering van agressie. Een emotioneel type, met nadruk op een 'hostile-impulsive-reactive-hot blooded-uncontrolled-retaliatory-defensive-affective' *orientation*, wordt geassocieerd met

een 'negative' *aggression*. De forensisch psychologisch onderzoeker Meloy (2006) maakt onderscheid tussen *affective and predatory violence*.

Om de bijdrage van slaapproblemen aan de agressieproblematiek van forensische psychiatrische patiënten te onderzoeken zijn gegevens verzameld in een groep patiënten, opgenomen in twee verschillende forensische psychiatrische klinieken. Participanten vulden vragenlijsten in met betrekking tot hun slaapkwaliteit en de eventuele aanwezigheid van slaapproblemen. Daarnaast zijn interviews afgenomen om meer te weten te komen over hun eigen visie op hun slaap, oorzaken voor de ontstane problemen en verschillende aspecten van slaaphygiëne. Ook werd informatie verkregen via het dossier van de patiënten over hun psychiatrische diagnose, aard van het delict waarvoor ze veroordeeld waren, risicotaxatie-evaluaties uitgevoerd door behandelaren en de voorgeschreven medicatie. In hoofdstuk 3 is beschreven hoe vaak slaapproblemen in deze groep van ongeveer 100 forensisch psychiatrische patiënten voorkwamen, om wat voor slaapproblemen het ging, evenals de oorzaken/bijdragende factoren. Bij ongeveer een derde van de patiënten lijkt sprake van een of meerdere slaapproblemen. Vooral patiënten met antisociale trekken dan wel met een antisociale persoonlijkheidsstoornis bleken extra ontevreden over hun slaap in vergelijking met niet-antisociale patiënten.

Het meest indrukwekkende resultaat van nader onderzoek naar de relatie tussen slaap en impulsiviteit en agressie, beschreven in hoofdstuk 4, was dat de kans dat een patiënt een agressief incident had veroorzaakt toenam bij een slechtere slaapkwaliteit, dan wel meer insomnieklachten. De bevindingen uit hoofdstuk 3 en 4 tonen aan dat slaapproblemen en slaapproblemen veel voorkomen bij forensisch psychiatrische patiënten en dat die significant in verband staan met zelfervaren en geobserveerde agressie en impulsiviteit in deze groep.

In hoofdstuk 5 tot en met 8 wordt verslag gedaan van de tweede vraag uit het onderzoeksdesign, namelijk die naar de richting van het verband tussen slaap en gewelddadige agressie. Daartoe zijn meerdere dierexperimentele studies uitgevoerd met ratten in het laboratorium van de Rijksuniversiteit Groningen.

Met betrekking tot de vraag of een causaal verband bestaat tussen slaap en gewelddadige agressie laten de studies in dit proefschrift zien dat deze vraag niet zo eenvoudig te beantwoorden is. Het is niet waarschijnlijk dat er een simpel neurobiologisch pad is waardoor een slaapttekort bij eenieder leidt tot een afgenomen agressiecontrole. Met betrekking tot de vraag of agressie overdag leidt tot slechte slaap, kon in het dieronderzoek, in aanvulling op andere studies, worden getoond dat agressieve interacties een sterk effect hebben op de slaap direct volgend op deze interactie, maar het is de vraag wat dit betekent voor een eventueel risico op de ontwikkeling van slaapklasten, zoals bij mensen wordt vermoed. Mensen met een kwetsbaar profiel, zoals een gebrekkige impulscontrole en een sterke neiging omgevingssignalen als vijandig te interpreteren, zijn vermoedelijk mensen bij wie slaapttekort kan bijdragen aan verlies van agressiecontrole met mogelijk gewelddadige acties tot gevolg. Een voorbeeld hiervan zijn forensische psychiatrische patiënten. Mogelijk zal bij personen met andere kwetsbaarheidsprofielen een slaapgebrek eerder bijdragen aan de ontwikkeling van depressieve symptomatologie, bijvoorbeeld bij piekeraars of binnenvetters.

Onder redactie van M. Lancel, F. Koenraadt en K. 't Lam verscheen in 2016 bij Wolf Legal Publishers het boek *Gestoorde slaap, een onschuldig probleem?* Het betreft de bewerkte en geactualiseerde weergave van de voordrachten van een symposium met dezelfde titel dat werd gehouden onder auspiciën van de afdeling Beveiligde Psychiatrie van GGZ Drenthe.

In vijftien hoofdstukken wordt een aantal aspecten van de slaap en van slaapstoornissen behandeld waarin het volgende onderscheid is te maken. Biologische, fysiologische en epidemiologische informatie over de slaap, antropologische notities over bed en beddengoed, de relatie tussen slaapstoornissen en psychiatrie (inclusief psychotherapie en psychofarmacologie) en forensisch psychiatrische aspecten van slaapstoornissen. Uiteraard gaat hier de aandacht vooral uit naar de hoofdstukken met betrekking tot de forensisch psychiatrische aspecten. De antropologische bijdrage is een curieuze lezenswaardige vreemde eend in de bijt.

Als warming-up fungeert een casusbeschrijving: een patiënt krijgt tbs met voorwaarden opgelegd wegens een ernstige mishandeling. Zijn ontwikkeling verloopt met veel problemen. Bij de diagnostiek in de kliniek waar hij werd opgenomen, blijken al langere tijd ernstige slaapstoornissen te bestaan. Hiernaar werd specifiek onderzoek gedaan met behulp van een 'actiwatch' (een soort horloge dat allerlei gegevens over het slaap-waakritme systematisch registreert). Op basis van de resultaten van dit onderzoek bleek hij gevoelig voor een aantal adviezen met betrekking tot wat genoemd wordt, zijn slaap hygiëne. Als gevolg van een verbeterde slaapkwaliteit bleek zijn vermogen om diverse therapieën goed te volgen, duidelijk verbeterd en zijn motivatie voor behandeling bleek toegenomen.

Een hoofdstuk gaat in op verschillende niet-medicamenteuze behandelingsmogelijkheden voor forensisch psychiatrische patiënten met slaapproblemen. Beschreven worden cognitieve gedragstherapie bij slapeloosheid, lichttherapie bij circadiane slaapstoornissen, EMDR bij slaapstoornissen op basis van posttraumatische stoornissen en *imaginaire rescripting* therapie om door nachtmerries verstoorde slaap te behandelen. Behandeling van slaapproblemen van forensisch psychiatrische patiënten is goed te combineren met de delictpreventieve behandeling, afgestemd op de individuele patiënt. Van belang voor de fo-

rensische psychiatrie is ook het hoofdstuk over de invloed van psychofarmaca op de slaap. Uitgebreid worden besproken hypnotica (vooral de groep van benzodiazepines), antipsychotica en antidepressiva. Elke groep kent voor- en nadelen en wordt voorzien van aanbevelingen voor het gebruik.

Een Engelstalige bijdrage ("Dreams, mental disorders and aggression") ondersteunt de 'continuity hypothesis of dreaming' die stelt dat dromen een reflectie vormen van activiteiten in het dagelijks leven, symptomen, fantasieën en preoccupaties. Daardoor kan het bespreken van dromen nuttig zijn bij het begrijpen van wat er in de patiënt omgaat. Uiteraard heeft dit enkel zin als de patiënt bereid en in staat is zich hierover uit te laten. In het hoofdstuk "Slechte slaap, oorzaak van geweld?" wordt op basis van literatuuronderzoek en eigen dierexperimenteel onderzoek van de auteur de hypothese geformuleerd dat het slaaptekort dat ontstaat door de slaapproblemen effect heeft op het functioneren van de prefrontale cortex en daarmee op de remming van emotionele responsen, hetgeen theoretisch kan leiden tot agressief en gewelddadig gedrag. Maar er zijn ook tegenstrijdige bevindingen. Vermoedelijk vormen forensisch psychiatrische patiënten een groep die extra gevoelig is voor emotionele en agressie bevorderende gevolgen van slechte, verstoorde slaap, gevoeliger dan de algemene populatie. Dit betekent ook dat delict preventieve behandelprogramma's goede slaap zouden moeten bevorderen en de slaapkachten of slaapstoornissen die er zijn apart zouden moeten worden behandeld.

Het hoofdstuk "Forensisch somnologische aspecten van slaapstoornissen: bizar en gewelddadig gedrag vanuit de slaap" begint met een korte vermelding van in de Angelsaksische literatuur beschreven gewelddadig gedrag op basis van dissociatie tijdens de slaap. De auteur beschrijft vervolgens onder de noemer 'arousal disorders en gewelddadig gedrag' een aantal manifestaties hiervan: a) *Confusional arousal* en gewelddadige reactie. Een *confusional arousal*

bestaat uit een plotselinge wekreactie uit diepe slaap, waarbij een complex gedrag voorkomt, maar de persoon gaat het bed niet uit. Tijdens een arousalreactie is betrokkene cognitief verminderd aanspreekbaar en er bestaat een volledige amnesie voor het gebeurde. Bij analyse van tien gevallen met gewelddadige reacties bleek in zes gevallen dat geweld was uitgelokt door aanraking of een poging om iemand te wekken. Viermaal werd betrokkene wakker door omgevingslawaaï, met de partner in de buurt. b) Slaapwandelen en gewelddadig gedrag. Slaapwandelen begint als 'confusional arousal' of ontstaat na 'sleep terror'. Op het moment dat een persoon zijn voet op de vloer zet, is er sprake van slaapwandelen. Dit is of langzaam of een geagiteerd gedrag met veel motorische activiteit, terwijl de hogere cognitieve functies verminderd aanwezig zijn. Bij evaluatie van tien gevallen waarbij werd geclaimd dat agressie plaats vond vanuit diep slaapgedrag bleek in vijf van de tien gevallen provocatie een uitlokkende factor. c) 'Sleep terror' gevolgd door slaapwandelen en agressie. 'Sleep terror' begint vaak met een beangstigende visuele (niet complexe) sensatie. Betrokkene komt met een schreeuw overeind, is geagiteerd, angstig en in paniek. In tegenstelling tot nachtmerries, waarbij alle details kunnen worden vermeld, is er vrijwel gehele amnesie. Bij evaluatie van elf personen hadden allen een angstige visuele sensatie alsof ze werden aangevallen. Als gevolg hiervan verlieten allen het bed. Bij negen van de elf gevallen was er sprake van een directe provocatie of aanwezigheid. d) Vervolgens komt 'sexsomnia' aan de orde: slaapgerelateerd seksueel gedrag. Hieronder vallen seksueel getinte vocalisatie/praten/schreeuwen, strelen/masturbatie en geslachtsgemeenschap met of zonder orgasme. De auteur beveelt aan de slaapanamnese uit te breiden met polysomnografie in een gespecialiseerd slaaponderzoekcentrum.

Het boek bevat verder twee korte interessante hoofdstukken over strafrechtelijke aspecten, waarin ook melding gemaakt

wordt van relevante Nederlandse jurisprudentie.

F. Koenraadt & B.C.M. Raes

Literatuur

R. Didden, P. Troost, X. Moonen & W. Groen (red.), *Handboek Psychiatrie en lichte verstandelijke beperking*. Utrecht: Tijdstroom 2016.

J. Kamphuis, *The relation between sleep and violent aggression* (diss. Groningen), Groningen 2017.

Lancel, M., F. Koenraadt & K. 't Lam (red.), *Gestoorde slaap – Een onschuldig probleem?* Oisterwijk: Wolf Legal Publishers 2016.

d. Straftoemeting

1. Inleiding

Deze rubriek bestaat uit de vaste onderdelen. Ten eerste worden enkele arresten van de Hoge Raad behandeld. Aangezien deze rubriek één keer per jaar verschijnt, bestrijkt ze een lange periode waaruit slechts een beperkt aantal uitspraken kan worden besproken. We hebben ervoor gekozen om in deze selectie geen aandacht te besteden aan de levenslange gevangenisstraf, ondanks het gegeven dat er op dat terrein veel interessante jurisprudentie van verschillende instanties is verschenen. Het gaat in deze uitspraken vooral over de wijze van tenuitvoerlegging van de straf. En hoewel deze jurisprudentie direct en indirect ook invloed heeft op de keuze binnen de rechtsprekende macht om deze straf al dan niet op te leggen, zijn wij van mening dat in vrijwel alle juridische tijdschriften voldoende aandacht wordt besteed aan dit onderwerp om het in deze rubriek onbesproken te kunnen laten.

We hebben deze keer gekozen voor de bespreking van drie arresten waarin wordt ingegaan op relatief nieuwe regelingen: de vrijheidsbeperkende maatregel, de strafbeschikking en de beperking ten aanzien van de oplegging van een taakstraf. Daarnaast wordt een arrest besproken waarin

de Hoge Raad zich wederom uitlaat over de al dan niet dwingende werking van de LOVS-richtlijnen. Overigens is het, met alle ontwikkelingen rondom de strafmotivering (zie deze rubriek in het septembernummer van 2016), goed om te signaleren dat in alle vier de gevallen de strafmotivering zodanig uitgebreid is dat deze ook echt inzicht geeft in de redenen die aan de sanctieoplegging ten grondslag hebben gelegen. Dat levert discussie op en die brengt ons verder in de nadere invulling van (nieuwe) onderdelen in het sanctierecht.

We sluiten deze rubriek af met een overzicht van de wijzigingen in de landelijke oriëntatiepunten voor straftoemeting en OM-richtlijnen voor strafvordering die het afgelopen jaar zijn gepubliceerd en een signalering van een belangrijke wetwijziging.

2. Rechtspraak

HR 3 januari 2017, ECLI:NL:HR:2017:4

Sinds 1 april 2012 kan de rechter 'ter beveiliging van de maatschappij of ter voorkoming van strafbare feiten' een vrijheidsbeperkende maatregel opleggen (artikel 38v Sr). In deze zaak is de verdachte veroordeeld ter zake van kortgezegd stalking tot een maand voorwaardelijke gevangenisstraf, een taakstraf van zestig uur en een vrijheidsbeperkende maatregel die in dit geval inhoudt dat de veroordeelde zich gedurende een jaar niet zal ophouden in een bepaald gebied. Deze straf wordt als volgt gemotiveerd:

“De hierna te melden strafoplegging is in overeenstemming met de aard en de ernst van het bewezenverklarde en de omstandigheden waaronder dit is begaan, mede gelet op de persoon van verdachte, zoals van een en ander bij het onderzoek ter terechtzitting is gebleken.

In het bijzonder in aanmerking genomen hetgeen omtrent de persoon van verdachte is gebleken, is het hof van oordeel dat oplegging van een voorwaardelijke gevangenisstraf en

een taakstraf, beide van de hierna aan te geven duur, passend en geboden is.

Aan verdachte zal een voorwaardelijke gevangenisstraf worden opgelegd, teneinde verdachte ervan te weerhouden wederom strafbare feiten te plegen. Naar het oordeel van het hof kan daarbij niet worden volstaan met een gevangenisstraf voor de duur van 2 weken, zoals door de politierechter is opgelegd. Met de advocaat-generaal is het hof van oordeel dat oplegging van een voorwaardelijke gevangenisstraf voor de duur van 1 maand, en oplegging van een taakstraf voor de duur van 60 uur, passend en geboden is.”

Hiermee heeft het hof volgens de Hoge Raad de oplegging van de vrijheidsbeperkende maatregel onvoldoende gemotiveerd. Uit artikel 38v Sr volgt dat de maatregel alleen kan worden opgelegd ter beveiliging van de maatschappij of de voorkoming van het (opnieuw) begaan van strafbare feiten. Het Hof had in de motivering van de straf expliciet aan moeten geven dat de maatregel in deze zaak met dat doel is opgelegd. Dat gebeurt nu niet, aldus de Hoge Raad, die de uitspraak voor wat betreft de strafoplegging vernietigt en terugwijst. Overigens concludeert A-G Hofstee anders: volgens hem kan uit met name de bewijsvoering en het dictum – in onderlinge samenhang bezien – voldoende worden afgeleid waarom het Hof mede voor deze sanctie heeft gekozen. Volgens de A-G kan ‘de verdachte heel goed geacht worden te begrijpen waarom het hof daartoe heeft beslist, gelet op zijn verklaring dat hij zich kan voorstellen dat zijn gedragingen gezien kunnen worden als stalking’ (zie ECLI:NL:PHR:2016:1305). De A-G sluit hiermee aan bij het aloude verbazingscriterium, in die zin dat de sanctieoplegging voldoende is gemotiveerd als het geen verbazing oplevert.

HR 3 januari 2017, ECLI:NL:HR:2017:7

De strafbeschikking is op meerdere punten een vreemde eend in de strafrechtelijke bijt en dat heeft reeds geleid tot tal van vragen, aangezien het geen *rechterlijke* beslissing

is, maar wel allerlei gelijkenissen vertoont met beslissingen die tot op heden door een rechter werden genomen. Dit arrest past daarom in het rijtje uitspraken waarin wordt onderzocht in hoeverre een strafbeschikking kan worden gelijkgesteld aan een rechterlijke beslissing. In deze zaak is de verdachte wegens rijden onder invloed veroordeeld tot een geldboete van € 650, subsidiair dertien dagen hechtenis en een ontzegging van de rijbevoegdheid gedurende zes maanden. Deze straf is mede gemotiveerd op grond van het gegeven dat hij meerdere malen ter zake van rijden onder invloed is veroordeeld. Deze recidive wordt hem door het hof zwaar aangerekend, aldus de strafmotivering. Nadere bestudering van het Uittreksel Justitiële Documentatie laat echter zien dat de verdachte slechts één keer eerder door de politierechter is veroordeeld wegens rijden onder invloed. De overige keren is hem een strafbeschikking opgelegd. Met het middel waarin wordt gesteld dat de sanctie hiermee onvoldoende is gemotiveerd – er is immers slechts één keer eerder voor dit feit veroordeeld – maakt de Hoge Raad korte metten. Volgens de Hoge Raad volgt uit zowel artikel 78b Sr als artikel 179 lid 9 VVW dat een strafbeschikking moet worden gelijkgesteld met een (rechterlijke) veroordeling ‘voor zover niet uit enige bepaling het tegendeel volgt’. Het middel berust derhalve op de, volgens de Hoge Raad, onjuiste opvatting dat ‘in het kader van de in artikel 359 lid 5 Sv bedoelde redenen die de strafoplegging hebben bepaald, een onherroepelijke strafbeschikking niet kan worden gelijkgesteld met een onherroepelijke veroordeling door de strafrechter’. Het middel wordt derhalve verworpen.

HR 24 januari 2017, ECLI:NL:HR:2017:66

Ook dit arrest betreft een uitspraak over een relatief nieuwe regeling, waarvan de daadwerkelijke invulling nog vorm moet krijgen. In deze zaak is een deels voorwaardelijke gevangenisstraf opgelegd ter zake van kortgezegd het meerdere malen plegen van ontuchtige handelingen met en

mishandeling met voorbedachten rade van de dertienjarige dochter van de (inmiddels ex-)vriendin van de verdachte. Deze straf is anders dan de A-G bij het Hof Arnhem-Leeuwarden had geëist. Volgens de A-G was het opleggen van een taakstraf naast een onvoorwaardelijke gevangenisstraf is dit geval passend. De strafmotivering van het hof geeft een mooi inzicht in de redenen die aan de uiteindelijke straf ten grondslag liggen: de mogelijke psychische gevolgen voor het kwetsbare pubermeisje, het misbruik maken van de afhankelijke positie van het slachtoffer, het schenden van het vertrouwen dat hij als lid van het gezin zou moeten bieden, het gebrek aan inzicht bij de verdachte in de ontoelaatbaarheid van de handelingen en de uitdrukkelijk uitgesproken wens van de verdachte 'dat hij wilde dat het slachtoffer zich vernederd voelde'. Uit de motivering blijkt ook ondubbelzinnig dat het hof niet, conform de eis van de A-G, heeft gekozen voor een taakstraf, omdat dit a) gelet op de ernst van het feit niet passend is; en b) niet mogelijk is gezien de wettelijke beperking voor het opleggen van deze straf. Deze tweede reden motiveert het hof door te oordelen dat 'het stelselmatig wrijven over een bloot onderdeel van het lichaam, namelijk de blote billen, van het jeugdige slachtoffer, terwijl zij met haar buik op de knieën van verdachte ligt, een ernstige inbreuk maakt op de lichamelijke integriteit van het slachtoffer'. Volgens artikel 22b Sr belet deze ernstige inbreuk op de lichamelijke integriteit het opleggen van een 'kale' taakstraf en het hof heeft mede daarom gekozen voor het achterwege laten van deze sanctie. Volgens het middel is de straf hiermee onvoldoende gemotiveerd.

De vraag die hier voorligt is of de door de verdachte gepleegde handelingen als een ernstige inbreuk op de lichamelijke integriteit gekwalificeerd kunnen worden. Op basis van de wetsgeschiedenis onderstreept de Hoge Raad nogmaals dat de beperking uit artikel 22b alleen van toepassing indien daadwerkelijk een ernstige inbreuk is gemaakt op de *lichamelijke* integriteit – en niet

de psychische. Of daarvan sprake is hangt af van de omstandigheden van het geval, aldus de Hoge Raad, die zich ook in deze zaak onthoudt van een inhoudelijk oordeel over de vraag of in casu kan worden gesproken van een ernstige inbreuk. Deze kwalificatie blijft daarmee voorbehouden aan de feitenrechter. De Hoge Raad oordeelt hiermee summier, maar inhoudelijk op dezelfde wijze als A-G Hartevelt uitgebreid concludeert (zie ECLI:NL:PHR:2016:1408):

“De selectie en waardering van de factoren die bij de strafoplegging in aanmerking worden genomen, is voorbehouden aan de feitenrechter en kan in cassatie slechts zeer terughoudend worden getoetst. Alleen in geval de strafoplegging op zichzelf onbegrijpelijk is of verbazing wekt en als gevolg daarvan onbegrijpelijk is, heeft de cassatierechter reden tot ingrijpen.

Het hof heeft in zijn strafmotivering expliciet en aan de hand van een schets van de feitelijke toedracht van het handelen van de verdachte, voorop gesteld de aard en de ernst van het feit, de inbreuk op de lichamelijke integriteit van het minderjarige slachtoffer in samenhang met de mogelijk verstrekkende gevolgen daarvan en het gebrek aan inzicht bij de verdachte ten aanzien van het strafwaardige van zijn handelen.

Het hof heeft zich voorts – in het kader van het bepaalde in art. 22b Sr – de vraag gesteld of het stelselmatig wrijven over de ontblote billen van het minderjarige slachtoffer, terwijl zij met haar buik op de knieën van de verdachte ligt, een ernstige inbreuk maakt op haar lichamelijke integriteit. Het hof heeft deze vraag bevestigend beantwoord en heeft overwogen, dat het opleggen van een 'kale' werkstraf in dit geval daarom niet mogelijk is en heeft (kennelijk) voorts de combinatie van straffen, zoals opgelegd door de rechtbank en gevorderd door de advocaat-generaal, gelet op de ernst van de feiten in dit geval niet passend geacht.

Gezien de wetsgeschiedenis van art. 22b Sr (...) en het daarin genoemde materiële criterium (met betrekking tot de gevolgen van het gepleegde misdrijf), is bij zedenmisdrijven steeds sprake van een inbreuk op de lichamelijke integriteit. Die inbreuk kan ernstig zijn, zonder dat sprake is van lichamelijk letsel. Tegen de achtergrond van de wetsgeschiedenis en van hetgeen het hof heeft overwogen over de ernst van het feit en de factoren die daarbij van belang werden geacht, zoals met name genoemd het stelselmatig wrijven over een ontbloot lichaamsdeel, de billen, en de positie waarin de verdachte het jeugdige slachtoffer daarbij gedwongen heeft, te weten met haar buik op de knieën van de verdachte, is het oordeel van het hof, dat sprake is van een ernstige inbreuk op de lichamelijke integriteit en dat als gevolg daarvan, gelet op het bepaalde in art. 22b Sr, het opleggen van een taakstraf zoals verzocht in dit geval niet mogelijk is, niet onbegrijpelijk terwijl het evenmin blijkt geeft van een onjuiste rechtsopvatting.”

Het middel waarin wordt geklaagd over de ontoereikendheid van de strafmotivering, wordt dan ook verworpen. De straf is volgens de Hoge Raad voldoende gemotiveerd, ook voor wat betreft het achterwege laten van de taakstraf. Het hof heeft dit immers ook aangegeven dat een taakstraf niet passend te vinden gezien de ernst van het feit.

HR 31 januari 2017, ECLI:NL:HR:2017:114

Inmiddels bijna twintig jaar geleden werd een start gemaakt met de ontwikkeling van landelijke oriëntatiepunten voor de straftoemeting, de start van wat we nu kennen als LOVS-oriëntatiepunten. En hoewel er geen discussie meer is over het bestaansrecht van deze bakens bij de lastige taak van het straftoemeten en de weerstand om deze te gebruiken vrijwel geheel lijkt te zijn afgenomen, blijft de vraag wat de status is van de oriëntatiepunten nog altijd actueel. Steeds vaker wordt in de strafmotivering letterlijk verwezen naar het gebruik van de oriëntatiepunten, om er vervolgens – door-

gaans gemotiveerd – vanaf te wijken. In deze uitspraak bevestigt de Hoge Raad nog maar weer eens dat de vraag óf de rechter gebruikmaakt van de oriëntatiepunten en zo ja, hoe hij dat dan doet, geheel door de feitenrechter moet worden beantwoord. Slechts in die gevallen waarin het antwoord op die vraag onbegrijpelijk is wacht er een toetsende taak voor de Hoge Raad:

“Hoewel de feitenrechter niet is gebonden aan de LOVS-oriëntatiepunten en de uitleg hiervan aan hem is voorbehouden, kan in gevallen waarin hij die oriëntatiepunten uitlegt en/of toepast in cassatie worden getoetst of die uitleg en toepassing door de rechter begrijpelijk is. Die toetsing heeft echter, de rechterlijke straftoemetingsvrijheid in aanmerking genomen alsmede gelet op de aard van die oriëntatiepunten, een beperkt karakter.”

Overigens zouden we hier bij wijze van persoonlijke noot aan willen toevoegen dat daarmee wat ons betreft aan de feitenrechters (al dan niet in LOVS-verband) impliciet de verplichting wordt opgelegd om zelf zorg te blijven dragen voor oriëntatiepunten die op verantwoorde wijze tot stand komen, die daadwerkelijk de praktijk van het straftoemeten weergeven én waarbij ook aandacht is voor de manier waarop de oriëntatiepunten zich verhouden tot de richtlijnen van het openbaar ministerie.

3. **Landelijke oriëntatiepunten en richtlijnen voor strafvordering**

Voor wat betreft wijzigingen in de oriëntatiepunten voor de rechtsprekende macht kan hier worden vermeld dat per 18 november 2016 wijzigingen zijn aangebracht in de regeling met betrekking tot het veroorzaken van een verkeersongeval (artikel 6 WWV 1994). De tabel is aangepast aan jurisprudentie van de Hoge Raad: gevallen die voorheen abusievelijk onder ‘roekeloosheid’ werden begrepen, staan nu in een kolom met de kop “zeer hoge mate van schuld”. Voor roekeloosheid is geen aparte

tabel meer opgenomen, omdat daarvan nog slechts in zeer uitzonderlijke gevallen sprake zal zijn en die gevallen te casuïstisch zijn voor een algemeen oriëntatiepunt.

De nadruk in de tabel op alcoholgebruik is gehandhaafd. Uit de evaluatie van het oriëntatiepunt is gebleken dat de tabel in deze vorm in de praktijk nog steeds goed bruikbaar is. Uit de evaluatie kwam echter ook naar voren dat andere strafbeïnvloedende factoren (met name zoals die genoemd in artikel 175 lid 3 WvW 1994) in het oriëntatiepunt worden gemist. Met een nieuwe voetnoot is daarom verduidelijkt dat ook die omstandigheden bij de straftoemeting een rol kunnen spelen. Bij cumulatie van strafverhogende factoren zal een (nog) hogere straf kunnen volgen. Bij de gevolgen voor de strafmaat van strafverzwarende omstandigheden als weigering alcoholonderzoek, ernstige overschrijding van de maximumsnelheid, bumperkleven, geen voorrang verlenen en gevaarlijk inhalen is aansluiting gezocht bij het uitgangspunt van de OM-richtlijn bij dit delict. Ook de naamgeving van de kolommen is op deze richtlijn afgestemd.

Op het terrein van de OM-richtlijnen voor strafvordering zijn het afgelopen jaar diverse richtlijnen gewijzigd of in werking getreden:

- Richtlijn inzake Opiumwet, softdrugs (2016R007) per 1 juni 2016, *Stcrt.* 2016, 23647;
- Richtlijn en kader inzake jeugd en adolescenten inclusief strafmaten (2016R008) per 1 oktober 2016, *Stcrt.* 2016, 48815;
- Richtlijn inzake Wet vervoer gevaarlijke stoffen t.a.v. vervoer over de weg (2016R009) per 1 oktober 2016, *Stcrt.* 2016, 48814;
- Richtlijn inzake kinderpornografie (2016R010) per 1 oktober 2016, *Stcrt.* 2016, 48810;
- Richtlijn inzake vuurwerkdelicten (2016R011) per 1 oktober 2016, *Stcrt.* 2016, 48812;
- Richtlijn inzake zware mishandeling (2016R012) per 1 december 2016, *Stcrt.* 2016, 62586;
- Richtlijn inzake uitgeven enz. van vals geld (2016R013) per 1 januari 2017, *Stcrt.* 2016, 67385;
- Richtlijn inzake diefstal voertuigen (2016R014) per 1 januari 2017, *Stcrt.* 2016, 67386;
- Richtlijn inzake (winkel)diefstal/verduistering als dan niet met geweld (2016R015) per 1 januari 2017, *Stcrt.* 2016, 67388;
- Richtlijn inzake heling (2016R016) per 1 januari 2017, *Stcrt.* 2016, 67382;
- Richtlijn inzake wapens en munitie (2016R017) per 1 januari 2017, *Stcrt.* 2016, 67384;
- Richtlijn inzake Wet wegvervoer goederen (2017R001) per 1 maart 2017, *Stcrt.* 2017, 10632.

Tot slot volstaan we deze keer met het signaleren van een wetswijziging die van invloed kan zijn op de straftoemtingsbeslissing: met ingang van 1 juli 2016 is het voor slachtoffers en nabestaanden mogelijk gebruik te maken van een onbeperkt spreekrecht. Op grond van artikel 51e Sv hebben slachtoffers en nabestaanden nu de mogelijkheid om ‘een verklaring’ af te leggen. Daarin kunnen zij zich ook uitlaten over de gewenste sanctie. Het is nu nog te vroeg om de mogelijke invloed van dit onbeperkte spreekrecht op de straftoemeting vast te stellen. We hopen daar in een volgende rubriek meer over te kunnen melden.

P.M. Schuyt